

TRUNG QUỐC VỚI TRẬT TỰ THẾ GIỚI HIỆN NAY

TS. LÊ VĂN MỸ

Viện Nghiên cứu Trung Quốc

Hiện nay, Trung Quốc là một nước lớn đang phát triển mạnh mẽ toàn diện có những ảnh hưởng trực tiếp đối với hoà bình, ổn định và phát triển trong khu vực cũng như trên thế giới. Vậy khả năng tham gia của Trung Quốc đối với trật tự thế giới mới hiện nay như thế nào? Bài viết bước đầu tìm hiểu về vấn đề này.

1. Trật tự thế giới là gì?

Trật tự thế giới là mối quan hệ giữa các quốc gia được xử lý theo những nguyên tắc, quy phạm và những phương pháp nhất định. Nó có liên quan chặt chẽ với cục diện quốc tế.

Cục diện quốc tế là kết cấu thực lực được hình thành bởi so sánh lực lượng giữa các quốc gia, có thể hiểu đó là một hệ thống quyền lực, một kết cấu quyền lực.

Trật tự gắn liền với cục diện. Cục diện làm ảnh hưởng đến trật tự và dẫn đến thiết lập một trật tự thế giới.

Thế giới ngày nay chứa đựng các yếu tố hợp tác và xung đột, đó là những thách thức và cũng là những điều kiện gặp gỡ nhau. Việc thiết lập nên trật tự thế giới được quyết định bởi sự “đọ sức” giữa các nước lớn, là sự “giành giật” ảnh hưởng và vai trò của họ. Nó còn được quyết định bởi những biến đổi, tập hợp và phân hoá, sự tăng giảm lực lượng trong mối quan hệ giữa các nước lớn với nhau. Các yếu tố trên quyết định nên khung, tính chất và kết cấu quyền lực của trật tự thế giới.

Loài người đã từng trải qua những cuộc chiến tranh tàn khốc. Nhân dân các nước trên thế giới đã từng chịu nhiều đau khổ vì những cuộc chiến tranh liên miên. Vì vậy, sự tồn tại của trật tự thế

giới là nhu cầu thiết yếu đối với mọi quốc gia, dân tộc. Nhưng trật tự thế giới như thế nào là tốt nhất? Về vấn đề này cũng có những cách lý giải khác nhau, nhưng tựu chung lại thì sự bình đẳng, tự do, dân chủ sẽ là sự lựa chọn hàng đầu của trật tự thế giới. Có thể nói rằng trật tự thế giới là một loại “sản phẩm” mà tất cả các quốc gia, dân tộc đều cần đến, nó là “sản phẩm chung”, “sản phẩm công cộng” của xã hội quốc tế.⁽¹⁾

Sau chiến tranh thế giới lần thứ hai, Mỹ và Liên Xô là hai siêu cường đứng đầu hai phe TBCN và XHCN. Mỹ và Liên Xô được coi là hai quốc gia lập nên trật tự thế giới sau chiến tranh (thế giới hai cực). Nhưng từ những năm cuối thế kỷ XX, sau khi Liên Xô tan rã, Mỹ còn lại là siêu cường duy nhất trên thế giới và Mỹ được coi là người chủ đạo và chi phối trật tự thế giới sau chiến tranh lạnh. Có thể thấy những “sản phẩm công cộng” mà Mỹ cung cấp cho trật tự thế giới bao gồm:

Thứ nhất, đó là hệ thống bảo đảm an ninh với chỗ dựa là sức mạnh của lực lượng quân đội Mỹ. Nhưng từ sau sự kiện “11 – 9”, bố cục hệ thống bảo đảm an ninh của Mỹ đang đứng trước những khó khăn và mâu thuẫn, thách thức khả năng bố trí phòng thủ của Mỹ.

Thứ hai, trong hệ thống tiền tệ - tài chính, đồng đôla Mỹ đóng vai trò là đồng tiền quốc tế.

Thứ ba, về hệ thống thương mại tự do quốc tế, Mỹ đã chủ đạo việc thành lập Tổ chức Hiệp định chung về thương mại và thuế quan (GATT), sau này là Tổ chức Thương mại thế giới (WTO).

Thứ tư, trong hệ thống tái phân phối, thông qua viện trợ kinh tế, giúp đỡ các khoản nợ và những điều khoản của GATT (hay WTO) đã tạo những điều kiện thuận lợi cho sự ổn định xã hội quốc tế.⁽²⁾

Tất cả những “sản phẩm công cộng” trên cho thấy Mỹ đóng vai trò chủ đạo tạo nên và chi phối trật tự thế giới, nhất là từ sau chiến tranh lạnh.

2. Về khả năng tham gia thành lập trật tự thế giới của Trung Quốc

Trong lịch sử, Trung Quốc đã từng mở cửa với bên ngoài và do mở cửa, Trung Quốc cũng đã đạt được những thành tựu to lớn, tạo nên những bước tiến quan trọng để sau này Tần Thủy Hoàng thống nhất Trung Quốc, mở ra kỷ nguyên mới trong lịch sử Trung Quốc cổ đại ...

Vào giữa thế kỷ XIX, trước khi Đông Á chịu “tác động của phương Tây” thì tại khu vực đã tồn tại một “hệ thống cống nạp” với Trung Quốc là trung tâm. Hệ thống cống nạp này được coi là một loại trật tự thế giới mang tính khu vực lúc bấy giờ.

Hiện nay, Trung Quốc - một nước lớn trên thế giới - đang “trỗi dậy” phát triển mạnh mẽ. Sau hơn 30 năm tiến hành công cuộc “cải cách và mở cửa”, Trung Quốc đã đạt được nhiều thành công lớn

trên nhiều lĩnh vực như kinh tế, chính trị, quân sự, ngoại giao, văn hoá... nhằm thực hiện thành công sự nghiệp hiện đại hoá kinh tế, dân chủ hoá chính trị và đóng vai trò ngày càng lớn của Trung Quốc đối với cộng đồng quốc tế. Có thể nói Trung Quốc đã và đang có ảnh hưởng mạnh mẽ đối với trật tự khu vực và thế giới. Sau đây chúng ta thử bàn đến khả năng Trung Quốc sẽ tham gia thiết lập trật tự một thế giới như thế nào?

2.1. Trung Quốc là một nước lớn

Nước lớn trong cộng đồng quốc tế thường chỉ nước lớn tổng hợp chứ không phải nước lớn về quân sự hay nước lớn có lợi thế so sánh riêng như nước lớn về kinh tế chẳng hạn. Đặc biệt cần phải nhấn mạnh, nước lớn đòi hỏi phải có “khả năng đưa ra quan điểm, ý tưởng” dù là đối nội hay đối với cộng đồng quốc tế. Khả năng đưa ra quan điểm, ý tưởng bắt nguồn từ giá trị quan văn hoá, do đó, cái gọi là “nước lớn” còn đồng thời cũng là nước lớn về văn hoá.

Khả năng đưa ra quan điểm, ý tưởng là rất quan trọng của “một nước lớn” vì nó là hạt nhân không thể thiếu đối với việc lập nên “trật tự thế giới”. Không có hạt nhân hợp lý, không thể lập được một trật tự thế giới kiện toàn. Ý tưởng trung tâm nhất trong thiết lập trật tự thế giới là ý tưởng “hai bên cùng thắng”, cũng giống như kinh tế thị trường trong thể chế kinh tế. Thể chế kinh tế thị trường

với tư cách là một cơ chế “cùng thắng” đã được đưa vào trong xây dựng trật tự thế giới, đó chính là hệ thống thương mại tự do quốc tế được xây dựng sau chiến tranh thế giới.

Liên hệ với “trỗi dậy hoà bình” của Trung Quốc. Trung Quốc thực sự là “trỗi dậy hoà bình” hay là “mối đe dọa”? Có lẽ phán đoán này căn cứ quan trọng nhất không phải là sức mạnh về kinh tế, quân sự lớn hay nhỏ (vì cũng có rất nhiều nước sức mạnh kinh tế, quân sự mạnh hơn Trung Quốc nhưng vẫn không bị coi là “mối đe dọa”) mà vấn đề là Trung Quốc có quan điểm giá trị được cộng đồng quốc tế thừa nhận hay không?

Trên thực tế việc quản lý đất nước của Trung Quốc hiện nay đã làm nổi bật được tầm quan trọng về “khả năng bày tỏ quan điểm, ý tưởng” của Trung Quốc, đó chính là việc Trung Quốc đưa ra ý tưởng và lý luận về “Trỗi dậy hoà bình”, “An ninh hợp tác”, “Phát triển khoa học” và “Thế giới hài hoà”. Những ý tưởng và lý luận này đã và đang được thực tế kiểm nghiệm.

2.2. Trung Quốc – “nước lớn có trách nhiệm” và sự gánh vác trách nhiệm của Trung Quốc?

Nếu chúng ta đã xác định rõ cộng đồng quốc tế cũng như xã hội trong nước cần phải có “sản phẩm công cộng”, thì có thể suy đoán về trách nhiệm của một nước lớn chính là đóng vai trò chủ đạo

trong việc cung cấp “sản phẩm công cộng”. Như trên đã đề cập, sản phẩm công cộng quốc tế cũng có thể nói khái quát là trật tự thế giới, nó được cụ thể phân chia thành thể chế bảo đảm an ninh, thể chế tự do thương mại, thể chế tài chính tiền tệ, thể chế tái phân công công bằng.

Khi Trung Quốc đưa ra lý luận về Trung Quốc “trỗi dậy hoà bình” chứng tỏ Trung Quốc đã có sức mạnh ảnh hưởng tới khu vực và thế giới và Trung Quốc đang tìm cách định vị vai trò của mình trong cộng đồng quốc tế. Trung Quốc đất rộng, người đông, xưa nay đều có khả năng ảnh hưởng tới trật tự thế giới. Vấn đề là hiện nay Trung Quốc “đóng góp” mang tính xây dựng như thế nào đối với trật tự thế giới mới cũng như trật tự khu vực?

Hiện nay Trung Quốc đang tích cực tham gia (nhiều khi là chủ đạo) trong việc thiết lập trật tự mới châu Á như: Tiến trình hợp tác Đông Á. Khu mậu dịch tự do Trung Quốc – ASEAN. Khu mậu dịch tự do Đông Á. Tổ chức Hợp tác Thượng Hải, đàm phán 6 bên về vấn đề hạt nhân bán bảo Triều Tiên ... đây được coi là những trật tự mới của khu vực Đông Á và châu Á.

Tại Hội nghị các nhà lãnh đạo ASEAN – Trung Quốc, Nhật Bản và Hàn Quốc (“10 + 3”) lần thứ 8 tổ chức ngày 29 tháng 11 năm 2004, Thủ tướng Trung Quốc Ôn Gia Bảo khẳng định: “Sự

phát triển của Trung Quốc không tách rời khỏi hợp tác với các nước châu Á. Tìm kiếm sự phát triển trong hợp tác, tìm kiếm an ninh trong hợp tác, là bộ phận cấu thành quan trọng trong chính sách đối ngoại của Trung Quốc thời kỳ mới. Trung Quốc sẽ gương cao ngọn cờ hoà bình, phát triển, hợp tác, kiên trì phương châm “thân thiện với láng giềng, làm bạn với làng giềng” thúc đẩy chính sách “láng giềng hoà thuận, láng giềng bình yên, láng giềng giàu có”, tích cực tham gia thúc đẩy hợp tác khu vực châu Á, gắn chặt sự phát triển của Trung Quốc với chấn hưng châu Á, kết hợp bảo vệ lợi ích của Trung Quốc với lợi ích chung của các nước trong khu vực”.⁽³⁾

2.3. Trung Quốc nhìn nhận như thế nào về vai trò quốc tế của Mỹ hiện nay?

Trên thực tế, từ sau chiến tranh lạnh có thể nói Mỹ là người khởi xướng và là chủ đạo trong trật tự thế giới. Ở một phương diện nào đó, coi Mỹ là “bá quyền” cũng không phải là sai.

Khi xem xét ảnh hưởng của Mỹ trong trật tự thế giới phải chú ý tới một thực tế là: Lợi ích quốc gia của Mỹ bắt nguồn từ thể chế tự do thương mại. Thể chế tự do thương mại do Mỹ chủ đạo mặc dù có lợi nhiều cho Mỹ nhưng đồng thời cũng có lợi cho các nước khác gia nhập hệ thống này. Hệ thống quốc tế này đã đạt được cục diện “cùng thắng”. Đây là điểm quan

trọng mà chúng ta phải nhận thức được khi đánh giá về hệ thống này.

Ngày nay, khi Trung Quốc đã gia nhập WTO, đánh giá khách quan thì Trung Quốc là một nước lớn, sự đóng góp quốc tế của một nước lớn là vô cùng quan trọng đối với trật tự thế giới. Nhưng cũng phải thấy rằng trong trật tự thế giới phải có “đối thoại”, “hiểu nhau” và “tôn trọng nhau” mới có thể xây dựng được quan hệ đối tác. Vì vậy, Trung Quốc có thể làm nổi bật vai trò là “người xây dựng” trật tự thế giới này hay không thì Trung Quốc nhất định phải tham gia các tiến trình này. Trung Quốc là nước lớn, dân số đông, nếu Trung Quốc không phát triển thì sẽ là điều đáng lo ngại đối với trật tự thế giới. Ngược lại, Trung Quốc phát triển sẽ mang lại thị trường to lớn cho trật tự này. Trong rất nhiều sự kiện trong những năm vừa qua, Mỹ đã bày tỏ hoan nghênh Trung Quốc phát huy ảnh hưởng và vai trò hơn nữa trong các công việc quốc tế. Nhiều nhà nghiên cứu về Trung Quốc của Mỹ cho rằng: hiện nay, trong những trường hợp cụ thể, nhất định Trung Quốc (trong khuôn khổ đối tác với Mỹ) đóng vai trò là một trong những điểm tựa ổn định tại vùng châu Á – Thái Bình Dương. Và chính sách đối ngoại của Trung Quốc hiện nay phản ánh những tiêu chuẩn quốc tế được mọi người chấp thuận, phản ánh lòng mong mỏi tham gia vào việc giải quyết những vấn đề kinh tế chung và những

vấn đề an ninh chung của Trung Quốc đối với khu vực và thế giới.

Qua nhiều phát biểu của các nhà lãnh đạo Trung Quốc, chúng ta có thể thấy chủ trương về trật tự thế giới mới của Trung Quốc là: *Thứ nhất*, phải phù hợp với tôn chỉ, nguyên tắc của Hiến chương Liên Hợp Quốc, đồng thời phù hợp với các nguyên tắc chỉ đạo quan hệ quốc tế mà đã được xã hội quốc tế chấp nhận một cách phổ biến và có hiệu quả. Liên Hợp Quốc cần đóng vai trò to lớn hơn nữa trong trật tự thế giới thứ hai,

Cần thiết thiết lập trật tự mới trên cơ sở 5 nguyên tắc chung sống hoà bình đó là: (1) Các nước tôn trọng chủ quyền của nhau. (2) Các nước tôn trọng sự toàn vẹn lãnh thổ của nhau. (3) Các nước không can thiệp vào công việc nội bộ của nhau. (4) Các nước không được tiến hành chạy đua vũ trang. (5) Mọi tranh chấp quốc tế đều phải cố gắng giải quyết bằng thương lượng hoà bình.

Cũng có học giả Mỹ cho rằng: thế giới muốn Trung Quốc làm nhiều hơn, trong khi đó, mặc dù có thể là một chủ thể toàn cầu, nhưng Trung Quốc chưa tự xem mình như một cường quốc thế giới, lại càng tỏ ý không muốn đóng vai trò lãnh đạo toàn cầu. Và các nhà lãnh đạo Trung Quốc muốn giữ nó theo cách đó, ít ra trong lúc này.⁽⁵⁾

Nhưng cũng phải thấy rằng, Mỹ có quyền lợi to lớn ở khu vực châu Á – Thái Bình Dương, vì vậy ý đồ kiểm chế sự

phát triển đối với Trung Quốc của Mỹ là điều dễ nhận thấy, thậm chí là khá rõ ràng. Nhiều đối tác của Mỹ ở châu Á bày tỏ thái độ không ủng hộ cách tiếp cận đối đầu với Trung Quốc của Mỹ vì điều này có thể làm cho địa vị của Mỹ ở châu Á cũng như quyền lợi kinh tế của Mỹ trong khu vực sẽ bị lung lay. Vì vậy chính sách cứng rắn chống Trung Quốc, biến Bắc Kinh thành đối thủ là điều Mỹ cần phải tránh.⁽⁶⁾

Thế giới đang trong thời kỳ quá độ phân chia quyền lực và ảnh hưởng. Tình hình này có liên quan trực tiếp đến các quốc gia, đặc biệt là các nước lớn, các cường quốc trong cuộc đấu tranh giành và giữ địa vị chính trị thế giới. Nó có ảnh hưởng mang tính quyết định, tính lịch sử đối với tiền đồ và vận mệnh của toàn thế giới.

Trung Quốc hiện nay tự nhận mình là một nước đang phát triển, chính là Trung Quốc thừa nhận mình chưa trưởng thành về nhiều phương diện. Nếu một nước lớn như Trung Quốc đang “trỗi dậy” chưa phân tích và định vị chính xác được các vấn đề như : Nước lớn là gì? Trách nhiệm nước lớn là gì? Đánh giá thế nào về vai trò quốc tế của Mỹ hiện nay...? thì cũng khó tránh khỏi sự nghi ngờ của cộng đồng quốc tế đối với sự “trỗi dậy hoà bình” của Trung Quốc. Vì vậy, tham gia cải thiện trật tự thế giới hiện nay là sứ mệnh của Trung Quốc trong quá trình “trỗi dậy” của mình. Những

việc mà Trung Quốc đã làm được và sẽ làm chắc chắn sẽ là tâm điểm chú ý của toàn thế giới trong bối cảnh mà có Trung Quốc và một số nước lớn khác trên thế giới đã và đang thúc đẩy một thế giới đa cực, trong đó Trung Quốc sẽ là một trong những cực quan trọng trong trật tự thế giới mới này.

CHÚ THÍCH:

(1) (2) Đới Hiểu Phù – Quách Định Bình (chủ biên): *“Mô hình phát triển Đông Á và hợp tác khu vực”*. NXB Đại học Phúc Đán, Thượng Hải 2005. Trang 279 – 283.

(3)...

(4) Evan S.Medeiros – Giám đốc vụ các vấn đề Trung Quốc, Đài Loan và Mông Cổ của Hội đồng An ninh Quốc gia Mỹ: *“Liệu Bắc Kinh đã sẵn sàng cho vai trò lãnh đạo toàn cầu?”* Tạp chí “Currant History – A Journal of Contemporary World Affairs” (Mỹ) số tháng 9 – 2009. TTXVN, TLTKĐB ngày 21 – 9 – 2009.

(5) Evan S.Mediros and M. Taylor Fravel *China’ s Neu Dilomacy// Foreign Affairs*.2003, Vol 82, tr 22 – 25.

(6) Vitalif Kozyrev: *“Những cuộc xung đột triển miên và nhân tố Trung Quốc tại vùng châu Á – Thái Bình Dương”*. Tạp chí “Các vấn đề quốc tế” (Nga) Matxcova 2006, T.4,

(7) “Tăng cường hợp tác cùng có lợi, cùng thắng. Bài phát biểu của Thủ tướng Trung Quốc Ôn Gia Bảo tại Hội nghị các nhà lãnh đạo ASEAN và Trung Quốc, Nhật Bản, Hàn